

ΑΝΤΙΓΟΝΗ ΛΥΜΠΕΡΑΚΗ – ΠΛΑΤΩΝ ΤΗΝΙΟΣ – ΤΑΣΟΣ ΦΙΛΑΛΗΘΗΣ
(επιμέλεια)

ΖΩΗ 50+

Υγεία, γήρανση και σύνταξη
στην Ελλάδα και στην Ευρώπη

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΡΙΤΙΚΗ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΙΚΕΣ ΑΝΙΣΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΑΝΙΣΟΤΗΤΕΣ ΣΤΟΝ ΠΛΟΥΤΟ ΓΙΑ ΤΙΣ ΧΩΡΕΣ ΤΟΥ SHARE

Γιώργος Παπαδούδης

Εισαγωγή

Η *διερεύνηση* της ανισότητας, από τους κοινωνικούς επιστήμονες και τους ερευνητές, καθώς και η *αντιμετώπισή* της, με συμβατικό ή ριζοσπαστικό τρόπο, έχουν περάσει από πολλές και διαφορετικές φάσεις στο πέρασμα του χρόνου. Οι ερμηνείες της ποικίλλουν, από την καταγγελία προς ένα σύστημα που την αναπαράγει για να επιβιώσει μέχρι το «αναγκαίο κακό» της μεταπολεμικής περιόδου. Καθώς ο δημόσιος διάλογος δεν έχει εκλείψει για το ζήτημα, με την έμφαση, όμως, να περνά προς τη φτώχεια αρχικά, και στη συνέχεια προς τον κοινωνικό αποκλεισμό, μία αναφορά από τον ΟΗΕ, το 2001, ήρθε να προσθέσει, σε μια πολύ πραγματιστική βάση, πως η ανισότητα (United Nations, 2001):

- Οδηγεί, μέσα από τις διαδικασίες της αγοράς και των αποτυχημένων δημόσιων πολιτικών, σε ανάκαμψη της μεγέθυνσης, αλλά και σε διεύρυνση της φτώχειας.
- Υποβαθμίζει, μέσω της συγκέντρωσης του πλούτου, τις δημόσιες πολιτικές στερώντας τους τη λαϊκή υποστήριξη.
- Διαβρώνει το κοινωνικό κεφάλαιο, μειώνοντας τις συνθήκες εμπιστοσύνης και υπευθυνότητας που πρέπει να ισχύουν για τη λειτουργικότητα των δημόσιων θεσμών.
- Καθιστά ανεκτές τις πιέσεις για μεγαλύτερα επίπεδα ανισότητας, τόσο μέσα στα εθνικά όρια όσο και σε διεθνές επίπεδο.

Με βάση τους παραπάνω άξονες η ανισότητα καθίσταται, ή απλώς συ-νεχίζει να είναι, ένα καθοριστικό ζήτημα για τις σύγχρονες κοινωνίες, ειδικά εκείνες του δυτικού κόσμου οι οποίες γερνούν. Με άλλα λόγια, *η ανισότητα μετράει*. Η δική μας συμβολή με το παρόν κείμενο είναι να μετρήσουμε αυτή την ανισότητα. Να διαπιστώσουμε, στιγμιαία έστω, την αποτελεσματικότητα των πολιτικών διανομής και αναδιανομής. Να εντοπίσουμε πού το κοινωνικό κεφάλαιο είναι περιορισμένο ως προς την υποστήριξη των δημόσιων θεσμών. Να δούμε πόσο ανεκτές είναι οι πιέσεις για μεγάλα επίπεδα ανισότητας.

Η άσκηση αυτή έχει πεδίο αναφοράς 11 ευρωπαϊκές χώρες, μαζί τους και η Ελλάδα. Πρόκειται για χώρες όπου στη διάρκεια του 2004 και του 2005 διεξήχθη η Έρευνα για την Υγεία, τη Γήρανση και τη Συνταξιοδότηση στην Ευρώπη. Τα υποκείμενα της έρευνας (οι ερευνώμενοι) είναι ηλικίας 50 ετών και άνω, εργαζόμενοι αλλά και συνταξιούχοι. Το SHARE είναι μία από τις ελάχιστες έρευνες στις οποίες οι ερευνητές είναι δυνατόν να έχουν στη διάθεσή τους δεδομένα που μπορούν να συνδυαστούν με τόσους πολλούς τρόπους και να παραχθούν τόσο σύνθετα αποτελέσματα. Η προτίμησή μας προς τα δεδομένα της συγκεκριμένης έρευνας πηγάζει από το εξής χαρακτηρι-στικό: στο SHARE καταγράφονται ταυτόχρονα, και για τα ίδια νοικοκυριά και άτομα, στοιχεία εισοδήματος, πλούτου και κατάστασης απασχόλησης.

Ο νεότερος πληθυσμός της έρευνας (από 50-64 ετών), καθώς απο-τελείται από άτομα για τα οποία η συνταξιοδότηση δεν είναι μακριά, αλλά και ο μεγαλύτερος σε ηλικία (65+ ετών) πληθυσμός, που ήδη βρίσκεται στη συνταξιοδότηση, συναπαρτίζουν έναν συνολικό πληθυ-σμό με κρίσιμο ενδιαφέρον για την άσκηση των δημόσιων πολιτικών τόσο στο ζήτημα της υγείας όσο και σε εκείνο της δημόσιας παροχής των συντάξεων. Ουσιαστικά ολόκληρο το φάσμα των θεμάτων της γή-ρανσης περνά μέσα από τη διερεύνηση της ζωής των ατόμων ενός τέτοιου δείγματος.

Ειδικά για το θέμα της ανισότητας, εισοδήματος και πλούτου, για τις ανάγκες του δικού μας κειμένου, η σύνδεσή της με τη γήρανση είναι και απλή και ευθεία. Η μετάβαση ενός ατόμου από την εργασία στη συνταξιοδότηση λαμβάνει χώρα σε δοσμένες συνθήκες και δομές ανισότητας. Το επίπεδο ανισότητας σχετίζεται με το ύψος των κοινω-νικών δαπανών για δημόσιες συντάξεις και υγεία, αλλά και με το εύρος

της κάλυψης από το κοινωνικό κράτος. Έστω και αν η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, καταγράφοντας τις δαπάνες για συντάξεις το 2003 (13% ΑΕΠ), συμπεραίνει πως «η μεγάλη ηλικία δεν συνδέεται πλέον με τη φτώχεια ή την εξάρτηση από τα τέκνα» (Council of the European Union, 2006). Ξεχωριστή σημασία, επίσης, κατέχουν οι οικονομικές μεταβιβάσεις (χρηματικές ή περιουσιακών στοιχείων) από γενιά σε γενιά, οι δυνατότητες για αποταμίευση όπως και οι συνθήκες υγείας ή κατοικίας.

1. Δεδομένα SHARE και μεθοδολογικά ζητήματα μέτρησης

Για το επιχείρημα το οποίο αναπτύσσουμε χρησιμοποιούμε δεδομένα από την έκδοση 2 (R2) του πρώτου κύματος του SHARE (2004-2005). Ο πληθυσμός του συνολικού δείγματος αγγίζει τα 28.500 άτομα. Για τη διερεύνηση της ανισότητας, όμως, χρησιμοποιείται ένα μικρότερο δείγμα περίπου 25.000 ατόμων (15.000 σε σύνταξη και σχεδόν 10.000 εργαζόμενα άτομα) από 11 χώρες. Το δείγμα που διερευνάται είναι σχετικά μικρότερο από το συνολικό διαθέσιμο, καθώς αποκλείονται παρατηρήσεις για τις οποίες δεν είναι συγχρόνως διαθέσιμα τα στοιχεία (α) του εισοδήματος, (β) του πλούτου και (γ) της κατάστασης απασχόλησης. Και για τις τρεις ομάδες στοιχείων λαμβάνονται υπόψη οι επεξεργασίες οι οποίες έχουν πραγματοποιηθεί από αντίστοιχες ομάδες εργασίας του SHARE.¹ Όσον αφορά το εισόδημα και τον πλούτο, τα δεδομένα μετασχηματίζονται σε ατομικό επίπεδο με βάση ορισμένες παραδοχές όπως οι κλίμακες ισοδυναμίας (equivalence scales)² από τον ΟΟΣΑ. Επίσης, στην ανάλυση χρησιμοποιήθηκαν σταθμίσεις πιθανότητας έτσι ώστε να ληφθούν υπόψη άνισες πιθανότητες συμμετοχής στο δείγμα (probability weights). Το τελικό προϊόν της επεξεργασίας και αφετηρία για την ανάλυση που ακολουθεί είναι το καθαρό ατομικό ισοδύναμο διαθέσιμο εισόδημα και αντίστοιχα εκείνο των περιουσιακών στοιχείων (πλούτος). Σχετικά με την κατάσταση απασχόλησης η

1. Για τις ομάδες εργασίας του SHARE καθώς και για την τεκμηρίωση που συνοδεύει τα δεδομένα που έχουν επεξεργαστεί, βλ. <http://www.share-project.org>.

2. Ο μετασχηματισμός στηρίχθηκε στις τροποποιημένες κλίμακες ισοδυναμίας του ΟΟΣΑ, με +1 βάρος για τον/την αρχηγό του νοικοκυριού, +0,5 για τα άλλα μέλη άνω των 13 ετών, και +0,3 για τα παιδιά κάτω των 13 ετών, και τη διαίρεση των ισοδυνάμων με το διαθέσιμο οικογενειακό εισόδημα-πλούτο.

επεξεργασία είναι κάπως απλούστερη, καθώς γίνεται χρήση συγκεκριμένων ερωτήσεων και απαντήσεων, σε διαδοχική σειρά, από το ερωτηματολόγιο της έρευνας.³ Όσον αφορά τα εργαλεία και τις τεχνικές που χρησιμοποιούνται, σημειώνεται πως η συνολική επεξεργασία έγινε με το στατιστικό πακέτο STATA 9.2 και ειδικότερα περιλαμβάνει (α) διαφορετικές εφαρμογές του δείκτη Gini και των καμπύλων Lorenz, (β) αναλογίες πιθανοτήτων OR (Odds Ratio από λογιστική παλινδρόμηση) καθώς και (γ) αναλύσεις σε δεκατημόρια εισοδήματος και πλούτου.

Σημείο εκκίνησης της εργασίας μας αποτελεί μια αντίστοιχη άσκηση η οποία έχει προηγηθεί με βάση δεδομένα της έκδοσης 0 (R0) για το πρώτο κύμα του SHARE (Bonsang, Perelman & Van den Bosch, 2005). Μεταξύ των δύο εκδόσεων, όμως, υπάρχουν σημαντικές διαφορές όσον αφορά τον πληθυσμό του δείγματος και τις σταθμίσεις. Είναι ένα σημείο στο οποίο πρέπει να είμαστε πολύ προσεκτικοί στις ποσοτικές εφαρμογές, καθώς είναι δυνατό να αποδοθούν διαφορετικές ερμηνείες με βάση δεδομένα που άλλοτε δικαιολογούν και άλλοτε όχι σημαντικές αποκλίσεις.

Οι διαφορές ανάμεσα στα ευρήματα, όπου τουλάχιστον εντοπίζονται, δικαιολογούνται, εξαιτίας της διαφορετικής έκδοσης αλλά και των διαφορετικών σταθμίσεων που χρησιμοποιήθηκαν. Η μεγαλύτερη επίδραση βέβαια προέρχεται από το δείγμα που κατά το χρονικό διάστημα που μεσολάβησε ανάμεσα στις δύο εκδόσεις επεξεργαστήκαμε με πληρέστερο τρόπο, χωρίς να παραβλέψουμε το γεγονός πως σε ορισμένες χώρες προστέθηκαν και ερωτηματολόγια τα οποία δεν είχαν συμπληρωθεί στον χρόνο δημοσίευσης της έκδοσης 0. Όμως και η χρήση των σταθμίσεων διαμέσου των εξειδικευμένων εργαλείων μέτρησης της ανισότητας δεν στερείται σημαντικών επιδράσεων στα αποτελέσματα της μέτρησης.⁴ Με βάση, λοιπόν, την ανάλυση για τις τιμές Gini παρατηρείται πως η ανισότητα με βάση τα εισοδήματα είναι

3. Πρόκειται για ερωτήσεις και απαντήσεις από την ενότητα «Employment & Pensions» του ερωτηματολογίου σχετικά με την υφιστάμενη και την προηγούμενη κατάσταση απασχόλησης των ατόμων του δείγματος: <http://www.share-project.org>.

4. Από τις δύο στήλες με τις σταθμίσεις πιθανότητας για την έκδοση 2 του Πίνακα 1 κατασκευάζουμε στη συνέχεια τους χάρτες της δεύτερης ενότητας.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1

Δείκτες Gini για το εισόδημα και τον πλούτο⁵

Χώρα	Ανισότητα εισοδήματος		Ανισότητα πλούτου	
	R0 (σταθμίσεις συχνότητας)	R2 (σταθμίσεις πιθανότητας)	R0 (σταθμίσεις συχνότητας)	R2 (σταθμίσεις πιθανότητας)
Σουηδία	0,33	0,33	0,59	0,72
Δανία	0,32	0,35	0,62	0,70
Ολλανδία	0,49	0,40	0,65	0,75
Γερμανία	0,42	0,41	0,62	0,74
Βέλγιο	—	0,45	—	0,63
Γαλλία	0,47	0,49	0,61	0,67
Ελβετία	0,47	0,43	0,63	0,67
Αυστρία	0,51	0,41	0,58	0,62
Ισπανία	0,56	0,48	0,68	0,73
Ιταλία	0,41	0,41	0,64	0,70
Ελλάδα	0,45	0,38	0,52	0,55

σχετικά μικρότερη από εκείνη των περιουσιακών στοιχείων. Παρατηρείται, επίσης, πως όπου η ανισοκατανομή των εισοδημάτων είναι σχετικά χαμηλή δεν είναι αυτονόητο πως συμβαίνει το ίδιο και με τον πλούτο.

5. Στην αντίστοιχη άσκηση από το First Results Book του SHARE χρησιμοποιήθηκαν εργαλεία προσέγγισης της ανισότητας τα οποία δεν επιδέχονταν τις ειδικές σταθμίσεις πιθανότητας παρά μονάχα σταθμίσεις με βάση την παρατηρούμενη συχνότητα του δείγματος (STATA programs: inequal, gicurve, ineqdeco). Στην παρούσα άσκηση, η οποία επίσης χρησιμοποιεί το ίδιο στατιστικό πρόγραμμα, η ανάλυση γίνεται κατά κανόνα με εργαλεία στα οποία οι σταθμίσεις τηρούν τους ειδικούς όρους που έχουν δημοσιευτεί από την ομάδα εργασίας του SHARE (STATA programs: ANOGI, SVYLORENZ).

Σε αυτό το σημείο θέλουμε να αναφερθούμε στον ορισμό των ανισοτήτων ο οποίος διατρέχει το κείμενο. Ένας στενός στατιστικός ορισμός για τις ανισότητες συνήθως περιλαμβάνει κατανομές εισοδήματος με έμφαση στις κατηγορίες που βρίσκονται στο κάτω άκρο των κατανομών. Επίσης, συνήθως, μια τέτοιου είδους ανάλυση καλύπτει το ζήτημα του κοινωνικού αποκλεισμού, καθώς εκείνος με τη σειρά του χρησιμοποιείται ως συνώνυμο της εισοδηματικής φτώχειας, αναφέρεται μάλιστα ή σε άτομα που δεν είναι μέρος της αγοράς εργασίας ή σε άτομα τα οποία είναι μάλιστα μέρος αλλά εντάσσονται στη χαμηλότερη εισοδηματική και μισθολογική κλίμακα. Είτε με τη μορφή της φτώχειας είτε με τη μορφή του αποκλεισμού το θέμα προς διερεύνηση, τελικά, δεν είναι παρά η κοινωνική συνοχή – συνοχή που κατά κανόνα διατηρείται μέσω της συμμετοχής στο εργατικό δυναμικό. Από την άλλη πλευρά, ένας ευρύς ορισμός σημαίνει περισσότερο από τη φτώχεια, την εισοδηματική ανισότητα και την έλλειψη πόρων. Τυπικά τουλάχιστον συνθέτει αυτά τα φαινόμενα, καθώς και άλλα, ώστε ο ορισμός που προκύπτει να είναι πολυσύνθετος και πολυδιάστατος σε μορφή και περιεχόμενο. Ένας τέτοιος ορισμός είναι δυνατό να αποβεί περισσότερο «χρήσιμος για την ανάπτυξη μιας διαφορετικής και πολύ σύνθετης κατανόησης των παραγόντων και των επιρροών που οδηγούν στην ευημερία και στο σχετικό πλεονέκτημα, από τη μια πλευρά, και στις ανισότητες και στο σχετικό μειονέκτημα μεταξύ των μελών της κοινωνίας, από την άλλη» (Peace, 2001). Η ανάπτυξη και η χρήση του παραπάνω λειτουργικού ορισμού ξεπερνά κατά πολύ τις ανάγκες του παρόντος κειμένου. Παρ' όλα αυτά δίδεται ένα σαφές στίγμα απομάκρυνσης από μια αποκλειστική ενασχόληση με το εισόδημα, καθώς η οπτική που χρησιμοποιείται αξιοποιεί τα περιουσιακά στοιχεία και την κατάσταση απασχόλησης και συνταξιοδότησης.⁶

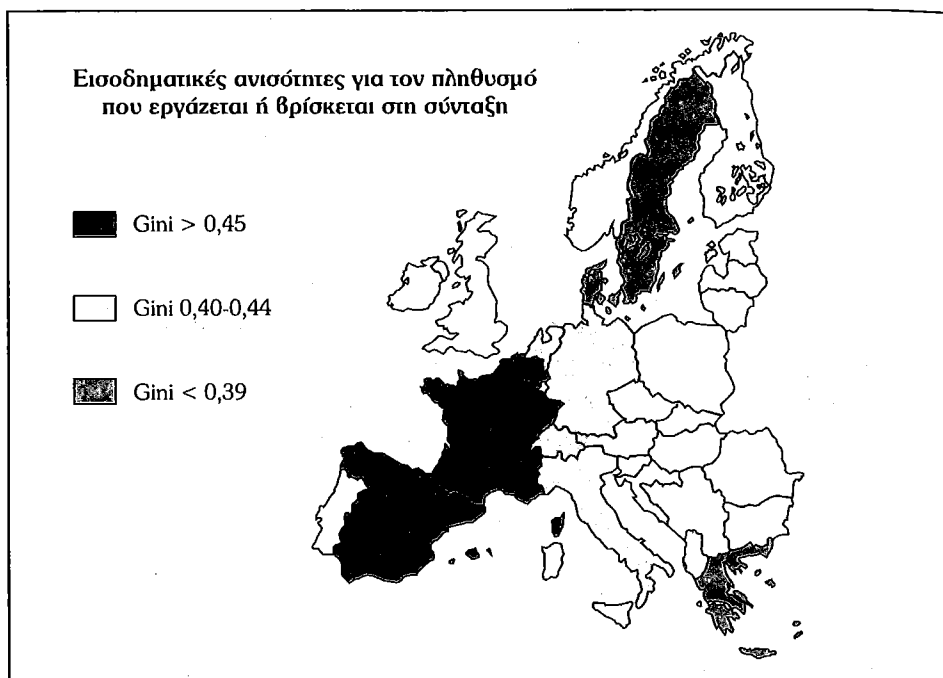
6. Παρ' όλα αυτά πρέπει να σημειωθεί πως μια βασική αδυναμία του συνόλου των δειγματοληπτικών ερευνών, ακόμη και εκείνων που δεν διεξάγονται από κεντρικές υπηρεσίες, εντοπίζεται στο εάν και κατά πόσο τα πληθυσμιακά δείγματα αντιπροσωπεύονται σωστά στις κατανομές με οικονομικά δεδομένα (π.χ., εισόδημα, περιουσιακά στοιχεία) με άλλα λόγια, στο εάν και κατά πόσο τα φτωχότερα και πλουσιότερα μέλη ενός πληθυσμού περιλαμβάνονται στα υπό διερεύνηση δείγματα.

2. Εισοδηματικές ανισότητες και ανισότητες πλούτου στις χώρες του SHARE

Μια συζήτηση για τις ανισότητες είναι δύσκολο πλέον να μη διαμεσολαβηθεί από διαχωρισμούς που υφίστανται όσον αφορά το εύρος κάλυψης και την αποτελεσματικότητα του κοινωνικού κράτους στην Ευρώπη. Με την επισήμανση ότι στην πραγματικότητα το ευρωπαϊκό μοντέλο απαριθμεί τόσες μορφές όσες και τα κράτη μέλη καθώς και ότι η αποτελεσματικότητα του κοινωνικού κράτους ποικίλλει σχεδόν ανάλογα με τη γεωγραφική κατεύθυνση της ανάλυσης, επιχειρούμε στη συνέχεια μια παρουσίαση των αποτελεσμάτων για την ανισότητα με βάση τον δείκτη ανισοκατανομής Gini (πάντοτε για έναν πληθυσμό που αποτελείται μονάχα από άτομα τα οποία εργάζονται ή βρίσκονται στη σύνταξη).

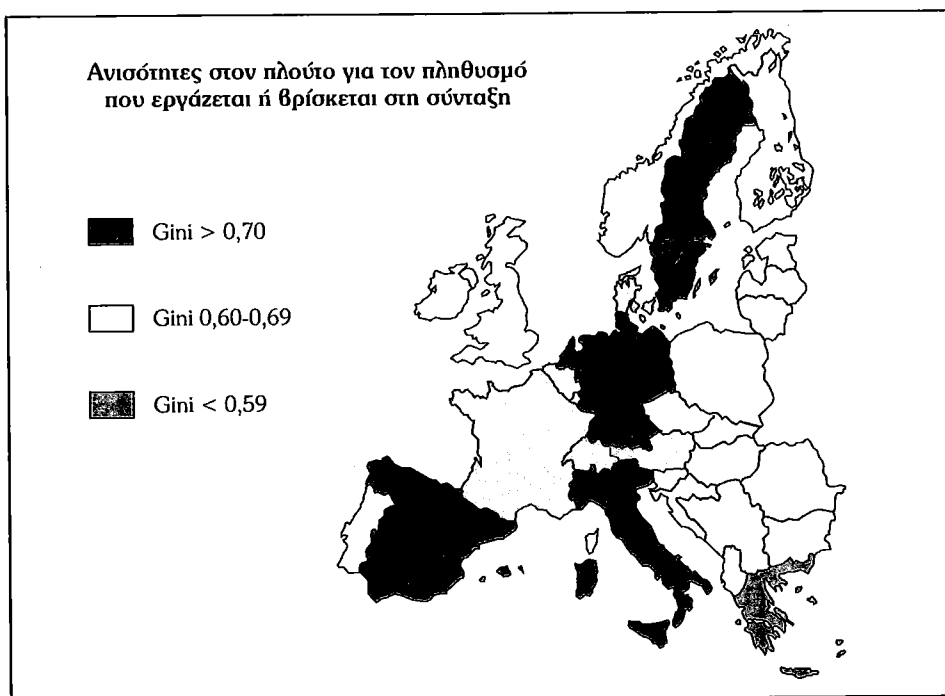
Στους χάρτες που ακολουθούν αναπαρίστανται οι ανισότητες εισοδήματος και πλούτου με βάση τον δείκτη Gini, χωρισμένες σε 3 ομάδες χωρών ανάλογα με το μέγεθος της ανισότητας. Όσον αφορά το εισόδημα, το επιχείρημα περί ομαδοποίησης των χωρών ανάλογα με τον τίτλο που αποδίδεται στο εκάστοτε κοινωνικό μοντέλο δεν επαληθεύεται εντελώς, ή επαληθεύεται μερικώς, με εξαίρεση το σκανδιναβικό. Πέρα από τη βασική διαφοροποίηση σχετικά με τον πληθυσμό άνω των 50 ετών, ο οποίος μελετάται εδώ, κύριες αιτίες για κάτι τέτοιο αποτελούν η θέση της Γαλλίας και του Βελγίου, που συγκαταλέγονται στις χώρες με μεγάλη εισοδηματική ανισότητα (μαζί με την Ισπανία, αλλά όχι και την Ιταλία), αλλά και η θέση της Ελλάδας, που αντιστοιχεί σε ήπια ανισοκατανομή αντίστοιχη με εκείνη που παρατηρείται στη Δανία και στη Σουηδία. Μεταξύ των κεντροευρωπαϊκών χωρών με ανισότητα ενδιάμεσου επιπέδου (αναντίστοιχη με ό,τι γνωρίζουμε από άλλες μελέτες για τις μεσογειακές χώρες) συγκαταλέγεται η Ιταλία. Η πιο ακραία τιμή στην ανισότητα εισοδήματος παρατηρείται στη Γαλλία (0,49) και η μικρότερη τιμή συνοδεύει μια χώρα του ευρωπαϊκού Βορρά, τη Σουηδία με τιμή 0,33. Παρ' όλα αυτά προκαλεί εντύπωση το γεγονός πως οι τρεις χώρες με τη χαμηλότερη εισοδηματική ανισότητα είναι και οι χώρες με τη μεγαλύτερη διαφορά στα ποσοστά φτώχειας μεταξύ ηλικιωμένων και μη ηλικιωμένων σε βάρος των πρώτων (Lyberaki & Tinios, 2005).

Όσον αφορά τις ανισότητες στον πλούτο, το επιχείρημα περί ομαδοποίησης ανάλογα με το κοινωνικό μοντέλο που έχει επικρατήσει σε

κάθε χώρα είναι ουσιαστικά ανύπαρκτο. Η Σουηδία, η Ολλανδία και η Γερμανία συνοδεύουν την Ισπανία και την Ιταλία στη σύσταση μιας ομάδας χωρών με πολύ υψηλή ανισότητα όσον αφορά την κατοχή περιουσιακών στοιχείων, ενώ δεν βρίσκονται μαζί τους χώρες όπως η Ελβετία αλλά και η Ελλάδα, η οποία ξεχωρίζει ως η χώρα με τις μικρότερες ανισότητες στον πλούτο. Η μεγαλύτερη τιμή στην ανισότητα πλούτου παρατηρείται στην Ολλανδία (0,75) και η μικρότερη τιμή στην Ελλάδα (0,55).

Όσον αφορά μια σύγκριση των δύο χαρτών δεν είναι δύσκολο να παρατηρηθεί πως υπάρχει μονάχα μία χώρα στο «κόκκινο» τόσο για την περίπτωση του εισοδήματος όσο και για εκείνη του πλούτου (Ισπανία). Άλλες δύο χώρες βρίσκονται σε κατάσταση «ενδιάμεσης» συγκριτικά ανισότητας και στους δύο χάρτες (Αυστρία, Ελβετία). Μεγαλύτερη εντύπωση προκαλεί η περίπτωση της Σουηδίας που βρίσκεται σε καλή θέση όσον αφορά το εισόδημα και σε δεινή όσον αφορά την ανισότητα στον πλούτο. Η Ελλάδα φαίνεται να είναι από τις καλύτερες περιπτώσεις και για τις δύο μεταβλητές της ανάλυσης.

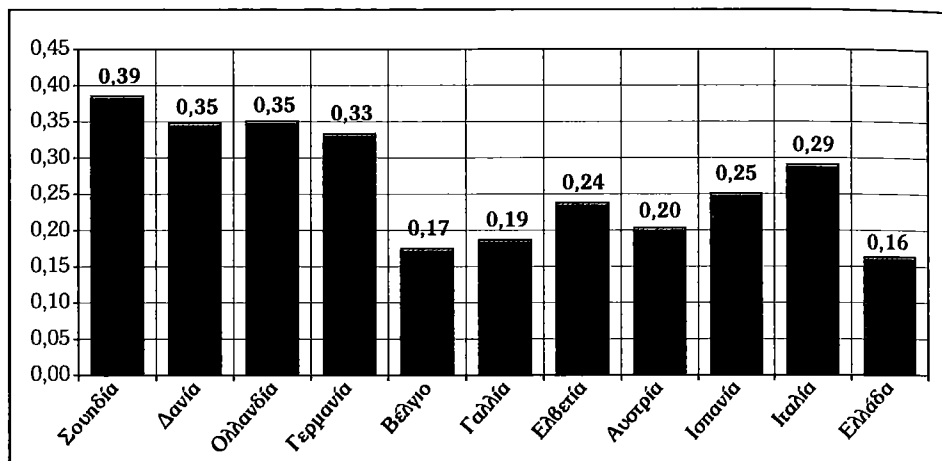

Στο γράφημα που ακολουθεί (Διάγραμμα 1) παρουσιάζονται οι διαφορές των δεικτών ανισότητας πλούτου και εισοδήματος ανά χώρα. Όπως έχουμε δει από τους χάρτες ανισότητας, η ανισότητα στον πλούτο είναι παντού μεγαλύτερη από εκείνη του εισοδήματος. Αυτό που ενδιαφέρει εδώ είναι το μέγεθος της διαφοράς. Η μεγαλύτερη διαφορά, λοιπόν, σημειώνεται σε μια χώρα της βόρειας Ευρώπης, τη Σουηδία, η οποία ακολουθείται από ακόμη μία χώρα της βόρειας Ευρώπης, τη Δανία (αλλά και την Ολλανδία), γεγονός το οποίο δεν είναι εύκολο να εξηγηθεί, καθώς και στις τρεις χώρες η ανισοκατανομή στα εισοδήματα είναι σχετικά χαμηλή. Με άλλα λόγια, οι δημόσιες πολιτικές που στοχεύουν στην αναδιανομή του εισοδήματος φαίνεται να μην εφαρμόζονται ή να μην αποδίδουν το ίδιο καλά στην περίπτωση της αναδιανομής του πλούτου. Οι τελευταίες είναι δυσκολότερες στην εφαρμογή αν όχι και στη δημόσια υποστήριξή τους.

Μία ακόμη ερμηνεία μπορεί να προστεθεί εδώ και αναφέρεται στην ηλικία του δείγματος του SHARE. Στην αντίστροφη λογική με την παραπάνω εξήγηση για τις χώρες του σκανδιναβικού υποδείγματος, η Ελ-

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1

Διαφορά δεικτών Gini πλούτου και εισοδήματος

λάδα σαν μέρος του μεσογειακού Νότου συχνά αναφέρεται ως παράδειγμα ακραίας ανισότητας στην κατανομή των πόρων. Τα ευρήματα της έρευνας δεν επιβεβαιώνουν κάτι τέτοιο, κυρίως σε συνδυασμό με το γεγονός ότι οι ερευνώμενοι και οι ερευνώμενες είναι άνω των 50 ετών. Το μόνο στοιχείο πάντως που μένει από μια τέτοιου είδους ανάλυση είναι ότι είναι περισσότερο ωφέλιμο τα ζητήματα διανομής να λαμβάνουν υπόψη και άλλες μεταβλητές πέρα από το εισόδημα (περιουσιακά στοιχεία, στάτους, συμμετοχή στην αγορά εργασίας, κοινωνικό κεφάλαιο κ.ά.).

Σε κάθε περίπτωση ορισμένα φαινόμενα όπως και ορισμένες πραγματικότητες είναι δυνατό να ερμηνευθούν με γενικούς δείκτες, ενώ περισσότερο συχνά οι ερευνητές είναι αναγκασμένοι να στραφούν σε πιο ειδικές αναλύσεις. Πάντοτε υπάρχει το ερώτημα για το τι μπορούμε να κάνουμε με τους γενικούς δείκτες και τι όχι. Κάτι ανάλογο επιχειρούμε στη συνέχεια.

3. Ανισότητες μεταξύ εργαζόμενων και συνταξιούχων

Σε συνέχεια της ανάλυσης με βάση τον δείκτη Gini γίνεται μια προσπάθεια διερεύνησης των ανισοτήτων χωρίζοντας το δείγμα της έρευνας

σε δύο μέρη, όπως και στην πραγματικότητα ο συνολικός πληθυσμός περιλαμβάνει πολύ ανόμοιες ομάδες. Στον παρακάτω πίνακα παρουσιάζονται οι δείκτες ανισότητας για την ομάδα των συνταξιούχων και για την ομάδα των εργαζόμενων του δείγματος. Οι τιμές Gini ισχύουν εδώ για κάθε ομάδα χωριστά.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2

Δείκτες Gini εισοδήματος και πλούτου για συνταξιούχους και εργαζόμενους

Χώρα	Ανισότητα εισοδήματος		Ανισότητα πλούτου	
	Συνταξιούχοι	Εργαζόμενοι	Συνταξιούχοι	Εργαζόμενοι
Σουηδία	0,34	0,31	0,68	0,73
Δανία	0,37	0,27	0,74	0,64
Ολλανδία	0,41	0,39	0,72	0,76
Γερμανία	0,38	0,43	0,71	0,76
Βέλγιο	0,45	0,46	0,63	0,62
Γαλλία	0,49	0,47	0,66	0,70
Ελβετία	0,43	0,43	0,66	0,69
Αυστρία	0,41	0,44	0,63	0,57
Ισπανία	0,43	0,52	0,73	0,73
Ιταλία	0,38	0,46	0,69	0,72
Ελλάδα	0,37	0,40	0,55	0,54

Με τις εξαιρέσεις της Σουηδίας, της Ολλανδίας, της Γαλλίας και κυρίως της Δανίας η ανισότητα εισοδήματος είναι μεγαλύτερη ανάμεσα στους εργαζόμενους σε σχέση με εκείνη που παρατηρείται ανάμεσα στους συνταξιούχους. Όσον αφορά τον πλούτο, μονάχα στη Δανία συμβαίνει το ίδιο γεγονός και στην ίδια ένταση, και λιγότερο στην Αυστρία. Η παραπάνω φορά της ανισότητας δεν χαρακτηρίζει

ουσιαστικά άλλες χώρες (με τη μερική εξαίρεση της Ελλάδας και του Βελγίου).

Ένα βήμα παρακάτω στην ανάλυση, από τους βασικούς δείκτες Gini η ανισότητα ερμηνεύεται ως εξής: Το συντριπτικά μεγαλύτερο μέρος της ανισότητας οφείλεται σε ανισότητες εντός των ομάδων (στην παρούσα περίπτωση εργαζόμενοι και συνταξιούχοι) και όχι ανάμεσα σε εκείνες. Με βάση αυτή την ερμηνεία η ανισοκατανομή θεωρείται ένα πρόβλημα ξεχωριστό τόσο για τους εργαζόμενους όσο και για τους συνταξιούχους χωρίς να ισχύει ισχυρή διαφοροποίηση μεταξύ τους. Αναλυτικότερα με την τεχνική αποδόμησης (decomposition) για τον δείκτη Gini του Jann (2007) το εύρος της ερμηνείας της ανισότητας παρατίθεται στον Πίνακα 3.⁷

Σύμφωνα με τις ερμηνευτικές παραδοχές των βασικών προσεγγίσεων για την ανισότητα, σχεδόν παντού στις χώρες του SHARE η ανισότητα στο εισόδημα πηγάζει από την κατάσταση στο εσωτερικό των ομάδων. Ο δείκτης διαφοροποιείται σημαντικά μονάχα στη Δανία χωρίς όμως να ανατρέπει τη συνολική εικόνα. Όσον αφορά τον πλούτο η κατάσταση ανισοκατανομής εμφανίζεται ακόμη περισσότερο παγιωμένη.

Καθώς τα παραπάνω ευρήματα βρίσκονται υπό εξέταση, θεωρούμε χρήσιμη μία ακόμη ανάλυση Gini με έναν εναλλακτικό αυτή τη φορά τρόπο αποδόμησης. Με την τεχνική των Aliaga και Montoya (1999) τα ευρήματα διαφοροποιούνται σημαντικά.⁸ Ο λόγος δεν είναι άλλος από τις επικαλύψεις που παρατηρούνται όσον αφορά τις μεταβλητές εισοδήματος και πλούτου σχετικά με το εάν κάποια τιμή «ανήκει» στη μία ή την άλλη κατηγορία, γεγονός που η κλασική ανάλυση Gini δεν συνυπολογίζει. Με αυτόν τον τρόπο η ερμηνεία της ανισότητας λαμβάνει την εξής μορφή: το μεγαλύτερο μέρος της ανισότητας οφείλεται σε ανι-

7. Για την προσέγγιση των δεικτών Gini με τον τύπο

$$Gini = \frac{2cov(y, F(y))}{\mu}$$

χρησιμοποιείται η εφαρμογή «Anogi» (Jann, 2007).

8. Η προσέγγιση των τιμών Gini με βάση τον τύπο

$$Gini = 1 + \frac{1}{N} - \frac{2}{N^2 \mu} \sum_{i=1}^N (N-i+1)y_i$$

λαμβάνει χώρα με την εφαρμογή «GINIDESC» (Aliaga & Montoya, 1999).

ΠΙΝΑΚΑΣ 3

Ερμηνευτική δυνατότητα των δεικτών Gini

Χώρα	Ποσοστό εξήγησης ανισότητας εισοδήματος (%)		Ποσοστό εξήγησης ανισότητας πλούτου (%)	
	Εντός	Ανάμεσα	Εντός	Ανάμεσα
Σουηδία	95,0	5,0	97,2	2,8
Δανία	85,1	14,9	97,1	2,9
Ολλανδία	100,0	0,0	95,2	4,8
Γερμανία	97,7	2,3	96,4	3,6
Βέλγιο	100,0	0,0	99,8	0,2
Γαλλία	99,7	0,3	100,0	0,0
Ελβετία	99,5	0,5	99,9	0,1
Αυστρία	98,7	1,3	98,7	1,3
Ισπανία	96,5	3,5	99,9	0,1
Ιταλία	97,6	2,4	99,0	1,1
Ελλάδα	98,7	1,3	99,2	0,8

σότητες εντός των ομάδων, αλλά συνεχίζει να υπάρχει ένα σημαντικό μέρος για το οποίο η ερμηνεία δεν είναι δυνατόν να οριστεί με σαφήνεια και ακρίβεια.

Στον Πίνακα 4 παρατηρούμε ότι η ανισότητα στο εισόδημα και στον πλούτο βρίσκεται εντός των ομάδων σε ποσοστά γύρω από το 50% για όλες τις χώρες του SHARE. Ριζικά διαφορετικό αποτέλεσμα σε σύγκριση με τον Πίνακα 3, όπου ο αντίστοιχος αριθμός ήταν 99%. Η ανισότητα ανάμεσα στις ομάδες αυξάνει αποκτώντας μια πιο στέρεα βάση, ενώ η στήλη που αφορά την επικάλυψη κατέχει τόσο σημαντικό μέρος της ερμηνείας ώστε να επιτάσσει κάτι ακόμη πιο εξειδικευμένο αναλυτικά.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4

Ερμηνευτική δυνατότητα των δεικτών Gini, μια εναλλακτική μέθοδος

Χώρα	Ποσοστό εξήγησης ανισότητας εισοδήματος (%)				Ποσοστό εξήγησης ανισότητας πλούτου (%)			
	Ανάμεσα	Επικάλυψη	Εντός	Σύνολο	Ανάμεσα	Επικάλυψη	Εντός	Σύνολο
Σουηδία	17,1	33,7	49,2	100	18,9	32,7	48,4	100
Δανία	28,6	25,4	45,9	100	12,4	38,1	49,5	100
Ολλανδία	0,6	46,3	53,1	100	24,8	27,5	47,6	100
Γερμανία	14,8	34,7	50,5	100	24,7	27,6	47,7	100
Βέλγιο	1,2	41,6	57,1	100	3,5	40,1	56,4	100
Γαλλία	6,5	37,9	55,7	100	3,9	42,4	53,7	100
Ελβετία	5,6	44,6	49,8	100	4,2	45,8	49,9	100
Αυστρία	8,6	28,2	63,3	100	8,0	32,5	59,5	100
Ισπανία	21,2	29,8	49,0	100	1,9	44,8	53,3	100
Ιταλία	15,8	28,5	55,7	100	11,3	32,5	56,2	100
Ελλάδα	10,9	35,8	53,3	100	8,4	38,3	53,3	100

4. Ανισότητες μεταξύ εργαζόμενων και συνταξιούχων – Μια πιο ειδική διερεύνηση

Με τους δύο πίνακες που ακολουθούν μεταφέρουμε την έμφαση σε περισσότερο ευθείες σχέσεις ανάμεσα στην ομάδα των συνταξιούχων και σε εκείνη των εργαζόμενων. Η εισοδηματική ανισότητα, όπως και εκείνη του πλούτου, σύμφωνα με τις προηγούμενες ενδείξεις, δεν είναι δυνατόν να αποδώσει ξεκάθαρες ερμηνείες, οπότε στο προσκήνιο της ανάλυσης τοποθετείται όχι η ανισότητα γενικά αλλά ειδικότερα εκείνη των συνταξιούχων σε σχέση με τους εργαζόμενους.

ΠΙΝΑΚΑΣ 5

Αναλογία πιθανοτήτων OR να ανήκει κάποιο άτομο στην ομάδα «συνταξιούχος» σε σχέση με τα πεμπτημόρια εισοδήματος

Χώρα	OR (95% Διάστημα Εμπιστοσύνης) (τυπικό σφάλμα)
Σουηδία	0,68*** (0,64-0,72) (0,02)
Δανία	0,48*** (0,44-0,53) (0,02)
Ολλανδία	0,96 (0,91-1,03) (0,03)
Γερμανία	0,83*** (0,77-0,88) (0,03)
Βέλγιο	0,94** (0,89-1,00) (0,03)
Γαλλία	1,05 (0,98-1,11) (0,03)
Ελβετία	0,88** (0,79-0,97) (0,05)
Αυστρία	1,18*** (1,08-1,29) (0,05)
Ισπανία	0,82*** (0,75-0,90) (0,04)
Ιταλία	0,83*** (0,75-0,91) (0,04)
Ελλάδα	0,86*** (0,80-0,92) (0,03)

Η αναλογία πιθανοτήτων μάς δείχνει μια σειρά από πιθανότητες να ανήκει κάποιο άτομο στην ομάδα των συνταξιούχων σε σχέση με κάποιο άλλο άτομο που ανήκει στην ομάδα των εργαζόμενων με βάση το πε-

μπτημόριο εισοδήματος (εντοπισμός θέσης του ατόμου από πολύ χαμηλό εισόδημα έως πολύ υψηλό). Για παράδειγμα, στην Ελλάδα οι πιθανότητες ένα άτομο να ανήκει σε υψηλότερο εισοδηματικό κλιμάκιο είναι σαφώς μικρότερες, εάν ανήκει στην κατηγορία των συνταξιούχων από ό,τι εάν ανήκει στην κατηγορία των εργαζόμενων. Θα ίσχυε το αντίθετο, εάν οι αναλογίες σχετικών πιθανοτήτων ήταν μεγαλύτερες της μονάδας (όπως συμβαίνει μονάχα στην Αυστρία). Οι τιμές για το OR είναι παντού κάτω από τη μονάδα επιβεβαιώνοντας (εκτός της Αυστρίας αλλά και όπου βέβαια είναι στατιστικά σημαντικές), ουσιαστικά, τη δυσμενή εισοδηματικά θέση των συνταξιούχων σε σχέση με τους εργαζόμενους. Ειδικά, μάλιστα, όσον αφορά τις δύο σκανδιναβικές χώρες.

Σχετικά με τον πλούτο εφαρμόζουμε μια διαφορετική προσέγγιση εξετάζοντας την κατανομή του συνολικά και εντοπίζοντας στη συνέχεια το πού εντάσσεται κάθε άτομο όσον αφορά την κατάσταση απασχόλησης και συνταξιοδότησης.

ΠΙΝΑΚΑΣ 6

Κατανομή πλούτου (% κάτω από τη διάμεση τιμή)

Χώρα	Συνταξιούχοι	Εργαζόμενοι	Σύνολο
Σουηδία	62,8	37,2	100
Δανία	65,4	34,6	100
Ολλανδία	68,8	31,2	100
Γερμανία	67,6	32,4	100
Βέλγιο	69,7	30,3	100
Γαλλία	66,6	33,4	100
Ελβετία	52,3	47,7	100
Αυστρία	79,0	21,0	100
Ισπανία	64,7	35,3	100
Ιταλία	75,7	24,3	100
Ελλάδα	68,0	32,0	100

Χρησιμοποιώντας τη διάμεση τιμή πλούτου παρατηρούμε πως κάτω από εκείνη βρίσκεται, πάντοτε με μεγαλύτερο πληθυσμό, η ομάδα των συνταξιούχων. Η τεχνική αυτή είναι αντίστοιχη με εκείνη που χρησιμοποιείται για την ανάλυση της εισοδηματικής φτώχειας και για το κατώφλι των εναλλακτικών γραμμών φτώχειας. Μονάχα στην Ελβετία η κατανομή παρουσιάζεται σχετικά ισορροπημένη. Στην Αυστρία 4 στα 5 άτομα και στην Ιταλία 3 στα 4 άτομα με πλούτο κάτω από τη διάμεσο βρίσκονται στη σύνταξη, και αντίστοιχα 1 στα 5 άτομα και 1 στα 4 άτομα είναι εργαζόμενοι. Για την Ελλάδα η αναλογία είναι 2 συνταξιούχοι κάθε 3 άτομα με πλούτο κάτω από τη διάμεσο.

5. Η περίπτωση της Ελλάδας – Τι δεν μας λένε οι γενικοί δείκτες

Σε αυτή την ενότητα εστιάζουμε το ενδιαφέρον μας στην Ελλάδα, σε άτομα τα οποία βρίσκονται στο στάδιο της σύνταξης. Σταθερό σημείο στην ανάλυσή μας παραμένει η διαπίστωση πως η κοινωνική πραγματικότητα που διερευνάται δεν είναι μία και μοναδική: πρόκειται για πολλαπλές κοινωνικές πραγματικότητες, συγχρονικές με την έννοια του συγχρονισμού και παράλληλες, αφού δεν συναντώνται πάντοτε. Καθώς λοιπόν δεν ζούμε όλοι στην ίδια κοινωνική πραγματικότητα, εύλογες θα είναι και οι διαφορές είτε στις αντιλήψεις για συγκεκριμένα ζητήματα, όπως εκείνα που συνθέτουν το πρόβλημα του ασφαλιστικού, είτε, και ίσως ακόμη περισσότερο, στις υλικές συνθήκες της ζωής των ατόμων· τουλάχιστον όπως εκείνες προκύπτουν μέσα από την ανάλυση εισοδημάτων και περιουσιακών στοιχείων.

Κοινωνική διαφοροποίηση και κοινωνική ανισότητα συνθέτουν τη διαφορετική μορφή που παίρνει κάθε φορά και σε κάθε κοινωνία η κοινωνική διαστρωμάτωση γενικά. Πιο ειδικά, η κοινωνική διαφοροποίηση, η οποία «λαμβάνει χώρα όταν υπάρχουν άνθρωποι με διακριτές ατομικές ποιότητες και διαφορετικούς κοινωνικούς ρόλους», και η κοινωνική ανισότητα, που δηλώνει «άτομα με άνιση πρόσβαση σε πόρους, υπηρεσίες και κοινωνικές θέσεις», αποδίδουν διαστρωματώσεις με περισσότερο ή λιγότερο αυστηρές ιεραρχήσεις (Kerbo, 2000). Οι διαστρωματώσεις αυτές σχηματίζονται μέσω της θεσμοθέτησης ή, πιο συχνά, της θεσμοποίησης ορισμένων ανισοτήτων. Αποκεί και πέρα ένα σύστημα καθορισμών είναι ήδη ανεπτυγμένο, και συνεχίζει, με τρόπο

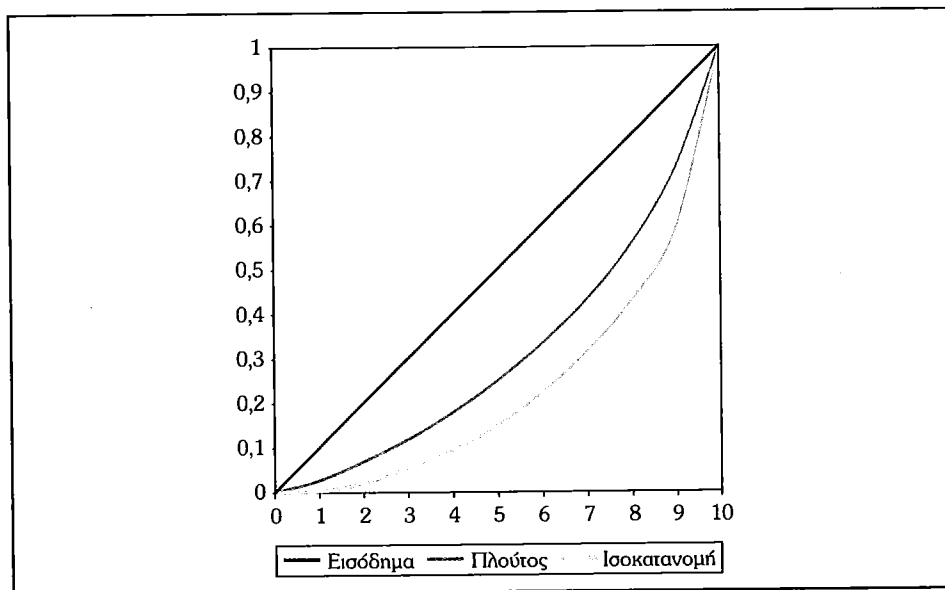
τέτοιο ώστε οι κοινωνικές σχέσεις να (ανα)παράγουν τις διαδικασίες του τύπου «ποιος παίρνει τι και γιατί».

Ανάμεσα στις πολλές εναλλακτικές λύσεις εμείς προσπαθούμε να διερευνήσουμε ορισμένες πρώτες απαντήσεις οι οποίες δεν εξαγονται όταν η ανάλυση στέκεται σε ένα γενικό επίπεδο, όπως εκείνο που περιγράφεται στα διαγράμματα που ακολουθούν. Κι αυτό διότι τίποτε δεν καθιστά τους ηλικιωμένους μία διακριτή και ομοιογενή ομάδα προσαρμοσμένη, συνολικά, στη διαδικασία της γήρανσης (Walker, 1981). Για τον συνολικό πληθυσμό των συνταξιούχων στην Ελλάδα γίνεται φανερό πως και πάλι το εισόδημα κατανέμεται περισσότερο άνισα σε σχέση με τον πλούτο (Διάγραμμα 2), αλλά οι κατανομές αυτές δεν είναι πολωμένες προς κάποιο άκρο (Διάγραμμα 3).

Για αυτόν τον λόγο θα πρέπει να δούμε την κατηγορία των συνταξιούχων στην Ελλάδα πιο ειδικά. Σε αυτή την προσπάθεια διαχωρίζουμε στην ανάλυση, όπως και στην πραγματικότητα, την ομάδα «συντα-

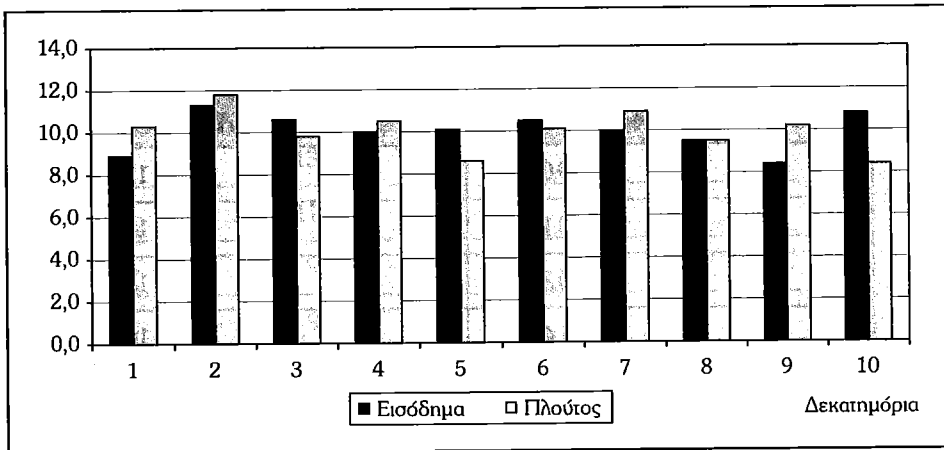
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2

Καμπύλες ανισοκατανομής Lorenz για το εισόδημα και τον πλούτο, συνταξιούχοι (Ελλάδα)

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3

Κατανομή εισοδήματος-πλούτου σε δεκατημόρια, συνταξιούχοι (Ελλάδα)

ξιούχοι» σε τρεις υποομάδες με βάση την απασχόληση των ατόμων πριν τη συνταξιοδότηση. Και πάλι, με την ανάλυση να περιστρέφεται γύρω από τα δεκατημόρια εισοδήματος και πλούτου η εικόνα γίνεται εμφανώς πιο ευκρινής.

Στον Πίνακα 7 και στο χαμηλότερο εισοδηματικά δεκατημόριο (1) που αφορά συνταξιούχους στην Ελλάδα εντοπίζουμε το 9% των συνταξιούχων οι οποίοι προέρχονται από τον ιδιωτικό τομέα, μόλις το 2,5% που προέρχονται από τον ευρύτερο δημόσιο τομέα καθώς και το 12% από τους πρώην αυτοαπασχολούμενους (με τα μη αμειβόμενα συμβοηθούντα μέλη). Για τους συνταξιούχους από τον ιδιωτικό τομέα η κατανομή εισοδήματος είναι σχετικά κανονική (και βέβαια όχι ίση), καθώς η συγκέντρωση παρατηρείται στα ενδιάμεσα δεκατημόρια και εμφανίζεται να εξασθενεί προς τα υψηλά. Από την άλλη πλευρά, για τους συνταξιούχους στην Ελλάδα οι οποίοι προέρχονται από τον δημόσιο τομέα η κατάσταση είναι διαφορετική: υψηλή συγκέντρωση στα πλουσιότερα σε όρους εισοδήματος δεκατημόρια. Για την ακρίβεια το 72% του πληθυσμού τους ανήκει στα πέντε πιο πλούσια (ή λιγότερο φτωχά) δεκατημόρια. Η κατάσταση είναι περίπου αντιστρόφως ανάλογη για την τρίτη υποομάδα, χωρίς όμως να είναι δυνατό να εξαχθούν ασφαλή συμπεράσματα, καθώς συμπεριλαμβάνει συνταξιούχους από

ΠΙΝΑΚΑΣ 7

Συνταξιούχοι ανά τομέα προηγούμενης απασχόλησης στα δεκατημόρια εισοδήματος (%)

Δεκατημόρια εισοδήματος	Συνταξιούχοι από...		
	Ιδιωτικό τομέα	Δημόσιο τομέα	Αυτοαπασχόληση
1	9,0	2,5	12,5
2	10,1	4,2	16,6
3	10,3	5,8	13,7
4	11,4	6,5	10,3
5	10,4	8,9	10,4
6	10,6	13,1	8,7
7	12,2	12,0	6,4
8	10,0	12,9	6,9
9	6,5	16,0	6,2
10	9,5	18,1	8,3
	100,0	100,0	100,0

πολύ διαφορετικές επαγγελματικές ομάδες (επιχειρηματίες, αγρότες, ελεύθερους επαγγελματίες κ.ά. – με ή δίχως αμειβόμενη εργασία).

Στον Πίνακα 8 παρουσιάζεται μια ανάλογη ανάλυση, αλλά αυτή τη φορά για τον πλούτο. Η κατανομή για τους συνταξιούχους από τον ιδιωτικό τομέα δεν διαφοροποιείται σε σχέση με εκείνη του εισοδήματος, εκτός ίσως από τα δύο χαμηλότερα δεκατημόρια (1-2) που συγκεντρώνουν για τον πλούτο λίγο παραπάνω από το 1/4 του ειδικού πληθυσμού. Αντίστοιχα, ή για την ακρίβεια τελείως αναντίστοιχα, το ίδιο συμβαίνει με τους συνταξιούχους από τον ευρύτερο δημόσιο τομέα, αλλά για τα δύο πιο υψηλά δεκατημόρια (9-10). Για τους συνταξιούχους που προέρχονται από την αυτοαπασχόληση η κατανομή είναι περισσότερο ίση για τον πλούτο από ό,τι σε σχέση με το εισόδημα.

ΠΙΝΑΚΑΣ 8

*Συνταξιούχοι ανά τομέα προηγούμενης απασχόλησης
στα δεκατημόρια πλούτου (%)*

Δεκατημόρια πλούτου	Συνταξιούχοι από...		
	Ιδιωτικό τομέα	Δημόσιο τομέα	Αυτοαπασχόληση
1	13,6	5,3	9,1
2	11,5	8,3	14,1
3	9,3	7,1	11,8
4	9,9	8,5	12,1
5	9,5	7,1	8,3
6	9,6	12,6	9,3
7	10,6	12,6	10,4
8	9,6	12,3	8,0
9	9,3	14,3	9,0
10	7,1	11,8	8,0
	100,0	100,0	100,0

Τόσο για το εισόδημα όσο και για το σύνολο των περιουσιακών στοιχείων η προσέγγιση της ανισότητας αποκαλύπτει πολύ διαφορετικές πραγματικότητες από τη στιγμή που η ανάλυση εξειδικεύεται. Πρόκειται για μια εξειδίκευση όχι κατά βάση τεχνική, αλλά μάλλον για μια εξειδίκευση με περισσότερο κοινωνικό περιεχόμενο. Τα μεγαλύτερα σε ηλικία άτομα στην Ευρώπη και στην Ελλάδα, όπως εκείνα παρουσιάζονται μέσα από το SHARE, απαρτίζονται βασικά από εργαζόμενα άτομα και άτομα στη συνταξιοδότηση. Τόσο τα πρώτα όσο και τα δεύτερα έχουν παρελθόν και μέλλον. Και φαίνεται πως οι δομές της ανισότητας σχετίζονται πολύ σημαντικά και με το παρελθόν για τους συνταξιούχους και με το μέλλον για τους εργαζόμενους. Ειδικά για τους συνταξιούχους στην Ελλάδα, άνδρες και γυναίκες, το μέλλον παρουσιάζεται ευοίωνο ή δυσοίωνο σε άμεση σχέση με το (εργασια-

κό) παρελθόν τους. Όχι, βέβαια, για το αν θα ζήσουν από τη στιγμή της συνταξιοδότησής τους και έπειτα σε ένα περιβάλλον οικονομικής ανισότητας. Κάτι τέτοιο είναι δοσμένο, έστω και συγκυριακά. Είναι η θέση στις δομές που κάνει την ανισότητα να μετράει και όχι το αντίστροφο. Εντός αυτών των δομών δεν γερνούν όλοι οι ηλικιωμένοι με τον ίδιο τρόπο. Και, κυρίως, γερνούν άνισα (Myles, 1997).

Συμπερασματικές παρατηρήσεις

Η χρήση εναλλακτικών τεχνικών μέτρησης της ανισότητας είναι δυνατόν να αποδώσει διαφορετικά αποτελέσματα, επομένως και διαφορετικές ερμηνείες, ακόμη και όταν το δείγμα παραμένει το ίδιο. Οι σταθμίσεις, επίσης, παραμένουν κεντρικό θέμα για τις αναλύσεις οι οποίες διαχειρίζονται δειγματοληπτικές έρευνες, ανεξάρτητα από το μέγεθος του δείγματος. Η ανάλυση ανισοτήτων όσο περιορίζεται σε γενικούς πληθυσμούς διατηρεί έναν χαρακτήρα στατιστικής μέτρησης τεχνικού περισσότερο προσανατολισμού, όπως φανερώνει η σχετική επιστημονική αρθρογραφία. Οι αναλύσεις εντός των γενικών πληθυσμών (σε επιμέρους ομάδες και κατηγορίες ατόμων) είναι δυνατόν να προσφέρουν πραγματική και πρωτότυπη γνώση για τον σχεδιασμό, την εφαρμογή, την παρακολούθηση και τη διόρθωση στοχευμένων πολιτικών. Καθώς η πιο ειδική εικόνα είναι καλύτερη και πιο χρήσιμη από την πιο γενική, η ανάλυση ανισοτήτων στα θέματα της γήρανσης θα πρέπει να είναι σε θέση να παρέχει σαφή ευρήματα σχετικά με το ποιοι και πόσοι βρίσκονται σε κατάσταση ανάγκης. Κάτι τέτοιο μπορεί να συμβεί μονάχα με τον συνδυασμό περισσότερων της μίας μεταβλητής, που συνήθως στην πράξη για τις περισσότερες μελέτες είναι η εισοδηματική φτώχεια.

- Η ανισότητα στον πλούτο είναι σε όλες τις χώρες του SHARE μεγαλύτερη από εκείνη που παρατηρείται στο εισόδημα.
- Το πιθανότερο είναι σε μία χώρα η μεγάλη ανισότητα στο εισόδημα να συνυπάρχει με τη μεγάλη ανισότητα στον πλούτο.
- Τα ευρήματα επιβεβαιώνουν εν μέρει την τυπολογία περί υποδειγμάτων κοινωνικού κράτους στην Ευρώπη όσον αφορά το εισόδημα (χαμηλή ανισότητα) όχι όμως και όσον αφορά την κατοχή περιουσιακών στοιχείων.

- Η ανισότητα πλήττει κυρίως τους συνταξιούχους όσον αφορά το εισόδημα και λιγότερο όσον αφορά τον πλούτο.
- Στην Ελλάδα η ανισότητα είναι πιο έντονη ανάμεσα στους συνταξιούχους από ό,τι ανάμεσα στους εργαζόμενους στο εισόδημα παρά στον πλούτο.
- Όσον αφορά την Ελλάδα, η ανισότητα επηρεάζει αρνητικά λιγότερο τους συνταξιούχους που προέρχονται από τον κρατικό τομέα και περισσότερο τις άλλες δύο ομάδες συνταξιούχων (από τον ιδιωτικό τομέα και την αυτοαπασχόληση).
- Η σχέση του κοινωνικού κράτους και των ανισοτήτων είναι περισσότερο σύνθετη από την εικόνα που παρουσιάζεται σχετικά με το ευρωπαϊκό μοντέλο. Ακόμη και στις περιπτώσεις όπου οι οικονομικές ανισότητες αμβλύνονται, παραμένει ασαφές το ποιες ακριβώς ανισότητες αμβλύνονται, αλλά και το σε ποιους η κάλυψη είναι πραγματική και σε ποιους ονομαστική.

Βιβλιογραφία

- Aliaga, R. & Montoya, S. (1999), «GINIDESC: Stata Module to Compute Gini Index with within-and between-group Inequality Decomposition», Statistical Software Components S372901, Boston: College Department of Economics.
- Bonsang, E., Perelman, S. & Van den Bosch, K. (2005), «Income, Wealth and Consumption Inequality», στο Börsch-Supan, A., Brugiavini, A., Jürges, H., Mackenbach, J., Siegrist, J. & Weber, G. (eds.), *Health, Ageing and Retirement in Europe – First Results from the Survey of Health, Ageing and Retirement in Europe*, Mannheim: Research Institute for the Economics of Aging (MEA), University of Mannheim, 325-331.
- Council of the European Union (2006), *Joint Report on Social Protection and Social Inclusion*, Brussels: European Communities.
- Jann, B. (2007), «ANOGI: Stata Module to Generate Analysis of Gini», Statistical Software Components S456730, Boston: College Department of Economics.
- Kerbo, H.R. (2000), *Social Stratification and Inequality*, Boston: McGraw-Hill.
- Myles, J. (1997), «Neither Rights Nor Contracts: The New Means Testing in

- US Aging Policy», στο Hudson, R. (ed.), *The Future of Age-Based Public Policy*, Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 46-55.
- Peace, R. (2001), «Social Exclusion: A Concept in Need of Definition», *Social Policy Journal*, 16, 17-35.
- United Nations (2001), *Human Development Report 2001*, New York: Oxford University Press.
- Walker, A. (1981), «Towards a Political Economy of Old Age», *Ageing and Society*, 1(1), 73-94.